

İngiliz saf kan atı

BONNIE L. HENDRICKS

T cinsleri arasında İngiliz saf kan atı kadar saf kan niteliğiyle yeryüzünün en ücrâ köşelerine kadar yayılmış ve varlığı

heyecan uyandıran pek az at vardır. At yarışları, ata ilk kez binilmeye başlandığından beri var olan bir spor dalıdır; İngiliz saf kan atının XVIII. yüzyılın başlarında İngiltere’de geliştirildiği târihten îtibâren de bir bilim dalı hâline gelmiştir.

Genel olarak İngiliz atlarının menşei İngiltere’ye ithal edilen üç ünlü kurucu ataya dayanır: Darley Arabian, Byerly Turk ve Godolphin Barb. Bu muhteşem koşucu atın geliştirilme süreci aslında daha erken târihlerde, 665 yıllık bir süreç boyunca İspanya, İtalya, Afrika ve Türkiye’den çok sayıda İber, Mağrip ve Türkmen (genel olarak Türk olarak adlandırılır) atlarının ithal edilmesiyle başlamıştır. İngiliz saf kan atlarının atası sayılan üç kurucu ağıra çekilen “kraliyet kısırakları”, o dönemde Britanya toprakları üzerinde yaşayan az sayıda İber atından –sayısı 40 civârındaydı– ve şark atlarından oluşuyordu.

El yazmaları, belge ve kitaplarda; 1135 ve 1154 yılları arasında hüküm süren ve kraliyet ahırları için kısırak ve ağır ithal eden kral Stephen’in döneminde İngiliz saf kan atının tam anlamıyla geliştirildiği döneme kadar, İngiliz kraliyet ahırlarındaki atlar, “sıcakkanlı” ya da “ithal” olarak tanımlanmıştır. Kayıtlar; İspanya’dan meşhur Cennet (Endülüs atlarının bir cinsi) ve Endülüs atlarının, Afrika’nın kuzey kıyılarından Mağrip, Türkiye ve Suriye’den Türk atlarının yoğun bir şekilde ithal edildiğini göstermektedir. O târihlerde siyâsi sorunlar yüzünden Arap atlarını elde etmek oldukça zordu. Yazarlar tarafından gözden kaçırılan önemli bir konu da Arapların iyi atlarını, özellikle iyi kısıraklarını satma konusunda her zaman çok istekli davranmadıklarıdır.

Kraliyet ahırlarında yetiştirilen bu cins atlar, halk tarafından da yetiştirilebiliyordu. Böylece İngiltere, hem sarayda hem de halk arasında rağbet gören ithal sıcakkanlı atlar için zengin bir

yetiştirme alanı hâline gelmişti. Sonuç olarak birçok mükemmel at cinsi burada yetişme imkânı buldu.

Asil bir cins ortaya çıktığı zaman genellikle bu cinsin atası olan hayvanların doğru kan hattı ile ilgili tartışmalar ortaya çıkar. Bu defa da öyle olmuştur; İngiliz atlarının meşhur üç atasının saf Arap atları olduğu iddiası, kalabalık ve tutkulu bir hayran kitlesi tarafından harâretli bir şekilde savunulmuştur. Ancak, söz konusu târihlerde iyi Arap atlarını elde etmenin aşırı derecede zor olması sebebiyle gerçekçi olunması gerekir. Aslında, o dönem “Arap” terimi anlam olarak gereğinden fazla geniş bir alanı kapsıyor, kimi zaman da genelleme yapılmak için kullanılıyordu. Suriye, Türkiye, İran, Irak ve Kuzey Afrika’nın bazı bölgeleri, o bölgelerde yaşayan Araplar yüzünden “Arap” ülkeleri olarak nitelendirilmekteydi.

1700’lerde birçok efsâne atın babalığını yapan Darley Arabian’ın isâbetli bir biçimde isimlendirildiği görünmektedir. 1704 yılında Halep’teki Suriye at piyasasından direkt olarak İngiltere’ye getirildiği ve yarış için kullanılan bir ırk olan Maneghi cinsinin en iyi kanından geldiği belgelenmiştir. Ancak, Maneghi kanının genellikle birçok Türkmen çaprazlaması taşıdığı bilinmektedir. Thomas Darley tarafından erkek kardeşine verilen Darley Arabian’ın hizmetleri dışarıdan gelen kısıraklarla kısıtlandırılmış, sâdece Yorkshire bölgesiyle sınırlandırılmıştı. Buna rağmen yetişen kısıraklardan biri, İngiliz atının gelişiminde çok büyük rol oynadı. Bu kısırak, Leedes Arap hattından gelen bir başka önemli ağırın yavrusu, Betty Leedes’dir. Betty Leedes ve Darley Arabian’ın çiftleşmesinden doğan taylardan biri olan Flying Childers ilk öne çıkan yarış atı oldu. Öz kardeşi olan Bartlett’s Childers, kan damarlarının çatlama riski yüzünden yarışmadı; ama damızlık olarak birçok saf kan atın babası oldu. Yavrularından birisi olan Squirt daha sonra Marske’nin babası oldu. Marske ise bütün zamanların en büyük İngiliz atlarından olan Eclipse’in babasıdır.

Birçok târihçi 1689’da İngiltereye getirilen Byerley Turk’ün gerçekte bir

Arap atı değil de isminin çağrıştırdığı gibi bir “Türk” ya da Türkmen atı; muhtemelen bir “Ahal-teke” olduğuna inanmaktadır. Atın, onu daha sonra Byerley’e satan Hollandalı bir subay tarafından 1689 târihinde Viyana kuşatması esnâsında Türklerden ganîmet olarak alındığı söylenmektedir. Başka bir kayıt, atın bizzat yüzbaşı Byerley tarafından 1680’lerde Buda’da ganîmet olarak alındığı iddiasını dillendirmektedir. Bazıları yüzbaşının Boyne savaşında bu ata bindiğini söyler. Her hâlükârda, at daha sonra İngiltere’ye getirilmiş ve ilk önce Durham County’de ve daha sonra ise Yorkshire’da damızlık olarak kullanılmıştır. Bu atla çiftleşmesi için gönderilen soylu kısırakların sayısı az olsa da sonuç çok verimliydi; yarış parkurunda hiçbir zaman yenilmeyen XX. yüzyılın önemli ağırlardan birisi olan Tetrach’a dek izi sürülebilen bir erkek soyu oluştu. Meselâ bunların en meşhurlarından biri Jigg’di. Byerley Turk’ün büyük torunu olan Tartar, üstün özellikli, yavruları binden fazla yarış kazanan ve İngiliz atları târihindeki en önemli damızlıklardan biri olan Herod’ın babasıdır.

Godolphin Barb, sıklıkla Arap atı olarak anılsa da genel kaniya göre, aslında Fas’tan gelen bir Mağrip atıydı. 1730 civârında Lord Godolphin için damızlık olarak getirilmişti. Ancak atın gerçek değeri, Roxana isimli kısırakla çiftleştikten sonra Matchem soyunun atası olan Cade’nin doğumuna kadar anlaşılmamıştır. Otuz yıl yaşamış, çok sayıda kısırakla çiftleşmiştir, buna rağmen İngiliz saf kanı üzerindeki en büyük etkisi torunu Matchem aracılığıyla hissedilmiştir.

Bu üç ata atın Arap, Mağrip ya da Türk olmalarıyla ilgili çelişkili bilgiler üzerinden harâretli tartışmalar devam edecektir. Belki, yangının üzerine körükle gitmiş olabilirim; ama İngiliz atları bu üç ünlü at dışında muhtemelen epey “yerli” Britanya ve başka ırkların kanını da taşımaktadır. Meselâ İngiliz atının ataları arasında ismi hep zikredilen Galloway, Britanya’nın yerli atlarından değildi. İngiliz saf kan atı, ihtişamını ne açıklamalara ne de ge-

W. Spooner, İngiliz askeri.

rekçelere borçludur. Bir yarış atı olarak bu cins, gösterdiği üstün başarılar sâyesinde dünya üzerinde hiçbir zaman diğer ırkların kendisiyle boy ölçüşmeyeceği müstesnâ bir yerdedir.

Modern İngiliz atına gelirsek, soyu dört ata dayandırılır; Herod, Eclipse, Matchem ve dördüncü olarak da dönemin en etkili yarışçılardan Sir Charles Bunbury'nin yetiştirdiği Herod'un oğullarından biri olan Highflyer'dır.

Tescilli İngiliz atlarının soy kütüğündeki kurucu babalar kadar, haklarında fazla bilgi olmayan Unknown Arabian, Darcy's Chestnut Arabian, Helmsley Turk ve Lister Turkmen gibi, soyun geliştirilmesinde önemli rol oynayan başka aygırlar da vardır. Yazar ve aynı zamanda bir at yetiştiricisi olan Lady Wentworth, 1935'te İngiliz triple

crown'u kazanan Bahram'ın soy kütüğünü incelemiş ve bu atlarla inanılmaz sayıda çaprazlama ihtivâ ettiğini tespit etmiştir.

Hiçbir at ırkı İngiliz atı kadar hızlı koşup yol katedemez. Bâzıları kısa mesâfelerde daha hızlıdır bâzıları ise uzun mesâfelerde dört nala koşabilir, ancak hiçbirisi hem hız hem de mesâfe söz konusu olduğunda İngiliz saf kan atıyla boy ölçüşemez. İngiliz saf kan atı, olağanüstü güçleriyle ünlüdür. Çok cesur, hırslı, dayanıklı ve çevik bir hayvandır. Öyle ki yarışı kırık bacağıyla bitirmeye çalışan çok sayıda İngiliz atının hikâyesi bilinmektedir.

XX. yüzyıl başlarında ABD'de "kraların sporu"nda (at yarışı) geniş çaplı yolsuzluklar meydana gelmiş ve bunun sonucunda ABD'deki yarış parkurları

kapatılmıştır. Bu olayları tâkiben, İngiliz atlarıyla ilgili Jersey Act (Jersey Yasası) yürürlüğe girmiştir. Bu yasaya göre, soyları eksiksiz bir biçimde daha önceden Genel Damızlık Kayıtları'na (General Stud Book) kabul edilmiş olan aygır ve kısraklara değin izi sürülemeden İngiliz atlarının kayıtlara girmesi yasaklanmıştır. Bu düzenlemelerden sonra ABD'deki birçok yetiştirici ve çalıştırıcı Büyük Britanya'ya yönelmiştir. İngiliz yarış otoriteleri soy kütüğü şüpheli olan çok sayıda Amerikan atının ülkelerine getirileceğinden doğal olarak endişe duymuşlardır.

Jersey yasasının (Jersey Act) şartlarını yerine getiremeyen ve melez (ya da yarım kan - halfbred) sayılan çok sayıda Amerikan-bred (Amerika'da yetiştirilmiş) at bulunmaktaydı. Yasa, İngiliz yetiştiricilerin büyük endişelerine rağmen 1949'a kadar yürürlükte kalmıştır. Bu târihe kadar çok sayıda önemli yarış yarım kanlı olarak sınıflandırılan atlar tarafından kazanıldı. Öncülleri Jersey yasası yürürlüğe girmeden önce Fransız damızlık kayıtlarına giren Tourbillon isimli at, böyle bir yarım kandı ve etkili bir aygır oldu.

İngilizler kanın saflığı üzerinde dururken bâzı saygın Amerikalı yazarlar bu saf kanlara ara sıra saf olmayan kan karıştırılmasının iyi sonuçlar doğurabileceğini iddia etmişlerdir. Amerikalılar Sir Gallahad III, Blenheim II, St. Germans and Pharamond gibi atları ithal edebilir, ancak İngilizler gelip meselâ Equipoise, War Admiral, Seabiscuit ya da Black Toney'ı alamazlardı. Yâni en iyi Amerikan kanı dışarı çıkamaz, ama Amerikalılar en iyi İngiliz ırklarından faydalanabilirlerdi. Saflık meselesini İngilizlerin kibirliliği olarak gören bir yazar, İngiliz atının geliştirildiği dönemde aslında ortada saf kan at olmadığını, sâdece yük atlarının bulunduğu nu bile yazdı.

Jersey yasası 1949'da yürürlükten kaldırıldı ve bu târihten sonra Genel Damızlık Kayıtları'na kabul için gerekli şartlar şu şekilde değiştirildi: "Bu târihten sonra kayıtlara girmeyi isteyen bir hayvan başarılı bir şekilde sekiz ya da dokuz saf kan çaprazlamasını kanıtlayabilmeli, soy kütüğü en az bir yüzyıl geriye kadar izle-

İngiliz saf kan atı.

neilmeli ve kanının saflığına olan inancın temin edilmesi için birinci dereceden ak-rabalarının koşu alanında gerekli performansları olduğunu gösterebilmelidir.”

İngiliz saf kan atı standart bir morfoloji göstermez, çünkü kompozit bir cinstir ve bu yüzden bazıları, dikkatli seçim ve yeni kan olmaksızın cinsin dejenere olacağını söylemektedir. Bu cinsten üç temel tip bulunmaktadır:

uzun ve yüksek bedene sâhip, çok hızlı bir *koşucu at*,

daha kısa vücut uzunluğu ve dayanıklılığa sâhip, daha küçük bir *durağan at*,

eğimli omuza, daha kısa sırta ve eğimli sağrıya sâhip, kır koşuları için uygun bir *orta mesâfe atı*.

İngiliz saf kan atlarının donları doru, koyu doru, kestâne, siyah ya da

gri olur; demir kırı don ise nâdirdir. Yüz ve bacaklarında beyaz işaretler sıklıkla görülür. Hareketli ve aktif, orantılı kulakları, küçük ve düzgün bir profile sâhip zarif bir başları vardır. Gözleri büyük ve canlıdır, burun delikleri geniştir. Boyunları çoğunlukla epey uzun ve düzgündür, ancak hafifçe eğimli olabilir. Cidago çıkıntılıdır, sırtları genellikle uzundur. Oldukça eğimli olabilen belleri sağrılarına iyi şekilde bağlıdır. Kuyrukları yüksektir. Koşucularda göğüs yüksek ve geniştir ve durağanlarda derin olmaya meyilidir. Omuzlar kaslıdır ve çok güzel bir eğime sâhiptir. Bacaklar uzundur ve büyük, temiz eklemelere sâhiptir; ön kollar uzun ve kaslıdır; incik kemikleri genel olarak oldukça incedir. Bukağıları uzun ve eğimlidir; toynakları küçüktür. Ciltleri çok incedir. Genel olarak İngiliz

saf kan atının görünüşüyle ilgili her şey hızlarının göstergesidir.

İngiliz saf kan atı dünya üzerinde birçok at ırkının; zariflik, dayanıklılık, hız ve verimlilik açısından iyileştirilmesi ve geliştirilmesi için kullanılmaktadır. 🐾

KAYNAKÇA

1 Bonnie L. H., "English Thoroughbred", *International Encyclopedia of Horse Breeds*, University of Oklahoma Press, 1995, s. 172-175.